

ΟΜΑΔΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΙΑ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ: ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ ΤΩΝ ΔΗΜΙΟΥΡΓΩΝ

Συγγραφείς στην Ελλάδα: Διαμάντια στις στάχτες

«Ένα βιβλίο είναι ένα απλωμένο χέρι προς χαιρετισμό», έλεγε ο 80χρονος Αντρέας Φραγκιάς το 2001.¹ Και πρόσθετε ότι η ευθύνη για το αν πραγματοποιείται η συνάντηση, μοιράζεται τόσο προς την πλευρά του συγγραφέα όσο και προς την πλευρά του αναγνώστη. Μαζί προετοιμάζουν «το πνευματικό κλίμα που θα ακολουθήσει». Σήμερα που η βαρβαρότητα παίρνει το πάνω χέρι, ίσως είναι πιο σημαντικό παρά ποτέ να δημιουργήσουμε τις ευνοϊκότερες συνθήκες για να λειτουργήσει ο χαιρετισμός. Για να ακουστεί η φωνή των συγγραφέων, να διευρυνθεί το κοινό τους, να αντιμετωπιστούν τα εμπόδια στη συνάντηση μεταξύ τους, να κυκλοφορήσουν και να ζυμωθούν οι ιστορίες, οι ιδέες, οι μνήμες, ώστε να μπορέσουμε να αναστοχαστούμε το σήμερα κοιτώντας το αύριο.

Στον ελληνικό 21^ο αιώνα ο/η συγγραφέας παραμένει ο φτωχός συγγενής της πολιτιστικής πολιτικής, παρά το γεγονός ότι την τελευταία δεκαετία η συγγραφική κοινότητα επιδεικνύει αξιοσημείωτο δυναμισμό αντιστρόφως ανάλογο με τις συνθήκες μέσα στις οποίες παράγει τα έργα της.

Από τη μια, η κρατική νομοθεσία αντιμετωπίζει τον συγγραφέα ως ελεύθερο επαγγελματία και δεν αναγνωρίζει την ιδιαιτερότητα της συγγραφικής εργασίας, που απαιτεί χρόνο και δεν μπορεί να δώσει αποτελέσματα σε τακτά και συγκεκριμένα διαστήματα· από την άλλη, η παγκοσμιοποιημένη αγορά ασκεί στους συγγραφείς ολοένα και πιο ασφυκτική πίεση. Το ασφαλιστικό και συνταξιοδοτικό καθεστώς τους είναι ανοιχτές πληγές (οι τιμητικές τους συντάξεις, αντί να δίνονται κατ' αξίαν, συμψηφίζονται σαν να είναι βοηθήματα επαιτείας), τα ποσοστά από τις πωλήσεις των έργων τους έχουν περικοπεί στα συμβόλαια με τους εκδότες τους, και πολλές κατηγορίες –όπως οι πρωτοεμφανιζόμενοι, οι συγγραφείς επιστημονικών έργων, οι ποιητές, αλλά πλέον και πολλοί καταξιωμένοι λογοτέχνες– αναγκάζονται να χρηματοδοτούν εξ ολοκλήρου οι ίδιοι την έκδοση των έργων τους. Όσοι διαλέγουν να παρακάμψουν το εκδοτικό κύκλωμα και να δημοσιοποιήσουν το έργο τους μόνο στο διαδίκτυο, διατρέχουν τον κίνδυνο να περιοριστούν σε μικρής εμβέλειας κοινότητες «φίλων», και να μη συναντήσουν ποτέ τον τυχαίο ανήσυχο αναγνώστη.

Σε αυτό το τοπίο, ακόμα και η ηθική αναγνώριση της συνεισφοράς των συγγραφέων από την πλευρά της Πολιτείας είναι ανεπαρκής. Όποτε τους θυμάται, η Πολιτεία τους χρησιμοποιεί ως άλλοθι, ενώ, κι όταν ακόμη τους τιμά, επιτρέπει στα Κρατικά Βραβεία να είναι απαξιωμένα. Σαν να ξεχνά ότι τα βιβλία διαπλάθουν τόσο την πολιτισμική όσο και την κοινωνική και πολιτική συνείδηση των αναγνωστών τους.

Για όλους αυτούς τους λόγους οι συγγραφείς, τόσο των λογοτεχνικών έργων όσο και των δοκιμιακών ή επιστημονικών, χρειάζονται επειγόντως ουσιαστική και μακροπρόθεσμη στήριξη από την Πολιτεία. Επειδή οι συγγραφείς αποτελούν τον απαραίτητο πρώτο βασικό κρίκο στην αλυσίδα του βιβλίου, η οποία έχει πληγεί καίρια. Επειδή με τα γραπτά τους

συνδιαμορφώνουν το προφίλ της χώρας, και με την ευαισθησία τους συλλαμβάνουν τις μελλοντικές προοπτικές της. Αλλά και επειδή, σ' αυτή την περίοδο επικής κρίσης που διανύουμε, οι συγγραφείς καλούνται όλο και συχνότερα να αναλάβουν έναν κοινωνικό ρόλο: καλούνται να φέρουν στο προσκήνιο τους Άλλους, που είμαστε όλοι Εμείς και ο Καθένας χωριστά.

Στις δημοκρατίες του δυτικού κόσμου, οι οποίες χρειάζονται πλέον ριζικό εκδημοκρατισμό, έχει ανατείλει ένα συγγραφικό δυναμικό που αναδεικνύει το συλλογικό στοιχείο, που δίνει υπόσταση στους αφανείς, στους απόκληρους ή στις περιθωριοποιημένες και δαιμονοποιημένες κοινότητες του νεοφιλελεύθερου τοπίου. Με άλλα λόγια, είτε είναι κλεισμένοι στο προσωπικό τους εργαστήριο είτε βγαίνουν στους δρόμους, οι συγγραφείς έχουν αρχίσει να λειτουργούν ως διανοούμενοι ακονίζοντας συνειδήσεις, αμφισβητώντας τις κοινώς αποδεκτές αλήθειες, ανατρέποντας βεβαιότητες, κρίνοντας κάθε εξουσία, διακινδυνεύοντας. Ο συγγραφικός λόγος γίνεται παρεμβατικός ή, όπως το διατύπωσε, δεκαπέντε χρόνια μετά τον Φραγκιά, ο 48χρονος πεζογράφος, δοκιμιογράφος, και εικαστικός Χρήστος Χρυσόπουλος,ⁱⁱ αποκτά επιτελεστική διάσταση. Κάτι τέτοιο παρατηρούμε και στην Ελλάδα κατά την τελευταία δεκαετία.

Είναι λοιπόν διπλά σημαντικό να αναβαθμιστεί στα μάτια της Πολιτείας και της κοινωνίας η θέση και ο ρόλος των συγγραφέων στην Ελλάδα. Να διευρυνθούν οι δυνατότητες συνάντησής τους με το ευρύτερο κοινό, να προωθηθεί το έργο τους πέρα από τους φραγμούς που βάζουν τα κρατικά σύνορα, οι γλώσσες, οι πολιτισμοί, οι οικονομικές συνθήκες, οι κοινωνικές προκαταλήψεις, οι κυρίαρχες ελίτ ή το πολιτιστικό κατεστημένο, και να βελτιωθούν οι συνθήκες δουλειάς τους ώστε να απελευθερωθεί ο δημιουργικός τους οίστρος.

Επειδή δεν είναι πάντα αυτονόητο, θα πρέπει να διασαφηνιστεί ποιον/ποια χαρακτηρίζουμε συγγραφέα. Η συγγραφή τόσο των λογοτεχνικών έργων όσο και των δοκιμιακών ή επιστημονικών, δεν είναι χόμπι αλλά επαγγελματική δραστηριότητα, ανεξάρτητα από το αν ο συγγραφέας ζει από αυτήν, ανεξάρτητα δηλαδή από το ποσοστό που καταλαμβάνουν τα συγγραφικά δικαιώματα στο ετήσιο εισόδημά του. Στην σημερινή ψηφιακή εποχή, των κειμένων που κυκλοφορούν ελεύθερα στο διαδίκτυο π.χ. σε blogs, είναι άλλωστε αμφίβολο εάν πρέπει να ισχύει ως κριτήριο της συγγραφικής ιδιότητας το ότι τα έργα του συγγραφέα κυκλοφορούν μέσα από το εκδοτικό κύκλωμα και το ότι εισπράττει συγγραφικά δικαιώματα. Από εκεί και πέρα, ο τίτλος του/της συγγραφέα δεν είναι αξιολογικός και δεν επικαθορίζεται από το είδος της (λόγιας ή λαϊκής, mainstream ή underground κ.ο.κ) τέχνης που καλλιεργεί, ούτε από το κοινό στο οποίο απευθύνεται.

Εννοείται ότι η κρατική υποστήριξη των συγγραφέων θα πρέπει να είναι τέτοια ώστε σε καμιά περίπτωση να μη μετατρέπει τον συγγραφέα σε κρατικοδίαιτο ούτε και να υποκαθιστά την αγορά. Αντίθετα θα πρέπει να ενισχύει την ανεξαρτησία του, ιδεολογική και αισθητική, με την εξασφάλιση μιας όσο πιο άμεσης και αδιαμεσολάβητης σύνδεσης με το αναγνωστικό του κοινό. Ένα πολύ σημαντικό στοιχείο είναι η αναβάθμιση του κύρους του συγγραφέα στην κοινωνική ζωή, και τέτοιες πρωτοβουλίες θα έπρεπε να στηριχτούν,

είτε μέσα από τα σχολεία και τις βιβλιοθήκες, είτε μέσα από φεστιβάλ, είτε μέσα από εκπομπές στην κρατική τηλεόραση και το ραδιόφωνο. Όμως από την άλλη, επειδή ακριβώς ο συγγραφέας είναι ένας από τους κρίκους μιας αλυσίδας, η υποστήριξή του είναι απαραίτητο να συνδυαστεί με την κρατική υποστήριξη και των λοιπών κρίκων της αλυσίδας του βιβλίου.

Ειδικότερα μέτρα που προτείνονται υπέρ των συγγραφέων

(α) Σε σχέση με τους ίδιους τους συγγραφείς

- Υποτροφίες διαμονής σε πόλεις της περιφέρειας, υποτροφίες διαμονής στην Αθήνα και στη Θεσσαλονίκη και υποτροφίες διαμονής σε πόλεις του εξωτερικού στο πλαίσιο ενός προγράμματος για την προετοιμασία ή ολοκλήρωση του έργου των συγγραφέων, σε συνεργασία με μορφωτικά ιδρύματα, πρεσβείες και Ιδρύματα Βιβλίου άλλων χωρών. Δημιουργία πληροφοριακής πλατφόρμας για τις δυνατότητες αξιοποίησης από τους συγγραφείς και από τους μεταφραστές μας τέτοιων προγραμμάτων.

Τα περισσότερα προγράμματα ενίσχυσης της φιλοξενίας/διαμονής (residencies) χρηματοδοτούνται από ευρωπαϊκά προγράμματα ή από διακρατικά προγράμματα συνεργασίας. Τα προγράμματα αυτά θα πρέπει να μπορούν να εκμεταλλευτούν οι συγγραφείς μας παράλληλα με τους Ευρωπαίους ή μη συναδέλφους τους· όσον αφορά αυτά που θα μπορούσαν να οργανωθούν στην ελληνική επικράτεια και δη στην περιφέρεια, υπάρχει το πρόσθετο πλεονέκτημα της επικοινωνίας με τις τοπικές κοινωνίες και της αναζωογόνησης της μορφωτικής/πολιτιστικής ζωής σ' αυτές.

- Υποτροφίες πρώτου και δεύτερου έργου για συγγραφείς έως 35 ετών με βάση ένα προδιατυπωμένο σκεπτικό.
- Θεσμοθέτηση βραβείων για συγγραφή και μετάφραση επιστημονικών έργων (πρβλ. Πρόταση της Ομάδας Εργασίας για την αναμόρφωση των Κρατικών Βραβείων Λογοτεχνίας και τη μετεξέλιξή τους σε Κρατικά Βραβεία Βιβλίου)
- Συντονισμός, δικτύωση, ενθάρρυνση και ανάδειξη φορέων που παρέχουν σεμινάρια δημιουργικής γραφής σεναρίου, graphic novel, θεατρικού λόγου και μετάφρασης, για την επέκταση του πεδίου δράσης των πεζογράφων, ποιητών και δοκιμιογράφων.
- Επεξεργασία ενός αποτελεσματικού πλαισίου για την προστασία των πνευματικών δικαιωμάτων των δημιουργών, σε σχέση (α). Με την καταπολέμηση της ψηφιακής πειρατείας των έργων τους, (β). Με την εξασφάλιση της «εύλογης αμοιβής των δημιουργών έναντι της αναπαραγωγής των έργων τους για ιδιωτική χρήση» και την εξασφάλιση ενός δίκαιου και διαφανούς πλαισίου για την απόδοσή της στους δημιουργούς, (γ). Με τη θεσμοθέτηση ενός δίκαιου απέναντι σε όλες τις

πλευρές πλαισίου για την καταβολή από τις δημόσιες βιβλιοθήκες των «δικαιωμάτων δανεισμού» των βιβλίων.

- Αντιμετώπιση από το Υπουργείο Πολιτισμού, σε συνεργασία με τα συναρμόδια Υπουργεία: (α). Του προβλήματος των ανασφάλιστων συγγραφέων, (β). Της φορολογικής αντιμετώπισης συγγραφέων, εικονογράφων, μεταφραστών και επιμελητών βιβλίων έτσι ώστε να μπορούν να ασκήσουν χωρίς προβλήματα τη δραστηριότητά τους, (γ). Της αναμόρφωσης του θεσμού των τιμητικών συντάξεων του ΥΠΠΟ, ώστε να αποκτήσουν κυρίως τιμητικό (και όχι προνοιακό) χαρακτήρα

(β) Σε σχέση με την προώθηση του έργου τους

- Ενθάρρυνση των εκδοτικών οίκων για την ψηφιοποίηση και διάθεση με μικρό αντίτιμο στο διαδίκτυο, έργων που είναι εκτός κυκλοφορίας και κρίνονται σημαντικά για το corpus των ελληνικών γραμμάτων.
- Επιδότηση μελετών που αφορούν στα ελληνικά γράμματα.
- Ενίσχυση των λογοτεχνικών περιοδικών που αποτελούν το πρώτο βήμα δημοσίευσης για αρκετούς συγγραφείς, κυρίως ποιητές. Αξιοποίηση της αυτο-οργάνωσης των λογοτεχνικών κοινοτήτων από νέους, κυρίως, λογοτέχνες, που συγκροτούνται αυθόρμητα στα χρόνια της κρίσης.
- Περιφερειακή διάσταση της πολιτικής για τους δημιουργούς, μέσω της ενίσχυσης λογοτεχνικών περιοδικών, λογοτεχνικών κοινοτήτων και φεστιβάλ της επαρχίας.
Υπάρχει τα τελευταία χρόνια έντονη πολιτιστική ζωή γύρω από την λογοτεχνική δημιουργία σε αρκετές πόλεις, καθώς και μικρές πρωτοβουλίες από τα κάτω, όπως π.χ. έκδοση έντυπων ή διαδικτυακών περιοδικών (λ.χ. η *Κουτσή Μαρία* στη Δράμα, η *Θράκα* στη Λάρισα). Τέτοιες και άλλες πρωτοβουλίες, όπως λογοτεχνικά φεστιβάλ στην επαρχία, θα πρέπει να υποστηρίζονται και να ενισχύεται η εμβέλειά τους σε διαπεριφερειακό επίπεδο.
- Αναδιοργάνωση του Φεστιβάλ Νέων Λογοτεχνών σε νέες βάσεις, εκτός της Διεθνούς Έκθεσης Βιβλίου Θεσσαλονίκης, με χρηματοδότηση από το ΕΣΠΑ και διακρατικές συμμετοχές.

(γ) Σε σχέση με τη σχέση τους με την κοινωνία και με την ανάδειξη του ρόλου τους

- Επεξεργασία προγραμμάτων που καλλιεργούν τον κοινωνικό ρόλο των συγγραφέων σε σχέση με ευαίσθητες ή περιθωριοποιημένες κοινωνικές ομάδες όπως οι μετανάστες, οι τρόφιμοι των φυλακών, οι ασθενείς στα νοσοκομεία, οι κάτοικοι ακριτικών περιοχών ή υποβαθμισμένων συνοικιών κ.ά.
- Υποστήριξη συγγραφέων (και εκδοτών) στην προσπάθειά τους να βγουν από τα ελληνικά σύνορα, υποστηρίζοντας λ.χ. την παρουσία συγγραφέων σε χώρες που

μεταφράζονται τα βιβλία τους και τη συμμετοχή τους στην προώθησή τους, πέρα από ένα πρόγραμμα επιδότησης μεταφράσεων προς ξένες γλώσσες, το οποίο θα πρέπει να ξαναλειτουργήσει (Φράσις).

- Συντονισμός της διοργάνωσης διεθνών λογοτεχνικών φεστιβάλ στον ελληνικό χώρο, σε συνεργασία με αντίστοιχους θεσμούς του εξωτερικού (λ.χ. Φεστιβάλ Βερολίνου, Ρότερνταμ, Σετ, κλπ.) και της συμμετοχής ελλήνων συγγραφέων σε ξένα φεστιβάλ, μετά από πρόσκλησή τους
- Οργάνωση διαλέξεων με αντιμισθία στις νεοελληνικές έδρες και σε πολιτιστικούς θεσμούς του εξωτερικού, καθώς και σε πανεπιστήμια και βιβλιοθήκες του εσωτερικού, εκτός της έδρας των συγγραφέων, για τη μεγαλύτερη διάδοση του έργου τους.

[Επεξεργασία πρότασης: Μικέλα Χαρτουλάρη, σε συνεργασία με την Έφη Γιαννοπούλου και τον Σωκράτη Καμπουρόπουλο]

ⁱ *Μονόλογος του Αντρέα Φραγκιά*. Πρόλογος Βαγγέλης Χατζηβασιλείου, Επιμέλεια Μισέλ Φάις, εκδ. Πόλις, Αθήνα 2001.

ⁱⁱ Χρήστος Χρυσόπουλος *Ο δανεισμένος λόγος. Δοκίμιο για την επιτελεστικότητα της λογοτεχνίας*, εκδ. Οκτώ, Αθήνα 2016.